

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасна лісова політика України ґрунтується на засадах сталого відтворення та використання лісових ресурсів, необхідності екологізації виробництва та екосистемного управління лісовим господарством, а також передбачає ринкове трансформування галузі. За таких умов досягнення балансу економічних, екологічних та соціальних параметрів лісогосподарювання обумовлює нові вимоги до функціонування системи лісогосподарського менеджменту підприємств. Це об'єктивно зумовлює важливість і необхідність розвитку системних досліджень щодо вдосконалення організаційно-економічних механізмів та інструментів екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням.

Дослідження проблем управління раціональним природокористуванням, удосконалення організаційно-економічних засад екологізації управління лісовим комплексом знайшли своє відображення в наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема: І. Антоненко, О. Балацького, Б. Буркинського, С. Генсірука, Т. Галушкіної, З. Герасимчук, Б. Данилишина, Я. Дяченка, С. Ілляшенка, Я. Коваля, В. Кравціва, П. Лакиди, В. Лук'янихіна, Л. Мельника, Л. Михайлової, Є. Мішеніна, Н. Пахомової, В. Пили, А. Петрова, О. Прокопенко, М. Римаря, І. Синякевича, П. Тархова, О. Теліженка, Ю. Туниці, В. Ткача, О. Фурдичка, С. Харічкова, М. Хвесика, Є. Хлобистова, В. Шевчука та інших.

Разом з тим аналіз наукових здобутків щодо вирішення еколого-економічних проблем сталого лісокористування свідчить, що на сучасному ринково орієнтованому етапі розвитку лісового господарства потребують узагальнення та поглиблення теоретико-методичні підходи, які пов'язані з побудовою комплексного організаційно-економічного механізму управління екологічно орієнтованим лісогосподарюванням. Для практики ведення лісового господарства певний інтерес мають пропозиції, які стосуються мотивування впровадження елементів та інструментів екологічного менеджменту в лісогосподарському та лісопромисловому виробництвах, формування системи управління еколого-економічними знаннями, розвитку соціально-екологічно відповідальної діяльності лісогосподарських підприємств, що зумовило вибір теми дисертаційної роботи, визначило мету, завдання та побудову структури та напрямів дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення і висновки дослідження безпосередньо пов'язані з тематикою науково-дослідних робіт Сумського національного аграрного університету, зокрема темами: «Проблеми економіки та менеджменту сталого розвитку підприємств» (№ держ. реєстр. 0105U007429), у межах якої визначені структурні складові комплексного механізму екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням; «Механізм формування та розвитку соціально орієнтованої ринкової економіки» (№ держ. реєстр. 0105U007428), де викладені особливості розвитку соціально-екологічної відповідальності у лісовому господарстві; Сумського державного університету, зокрема темою «Формування механізму управління інноваційним підприємництвом екологічного спрямування» (№ держ. реєстр. 0107U004522), у межах якої сформовано систему мотиваційних факторів щодо впровадження екологічного менеджменту.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є поглиблення теоретико-методичних та визначення практичних підходів до розвитку організаційно-економічних засад формування екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням в умовах ринкового реформування галузі.

Для досягнення поставленої мети в роботі поставлені та вирішувалися такі завдання:

- проаналізувати організаційно-інституціональні основи та еколого-економічні тенденції розвитку лісового комплексу України як передумов розвитку екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням;
- розкрити сутність та зміст лісогосподарювання в контексті переходу від природокористування до природогосподарювання;
- поглибити змістовну основу екологічно орієнтованого управління у лісовому господарстві через диференціацію його організаційно-економічних форм;
- обґрунтувати функціонально-цільову структуру механізму екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням на рівні підприємства;
- визначити особливості створення та функціонування системи екологічного менеджменту та маркетингу в лісовому господарстві згідно з ДСТУ ISO 14000;
- дослідити мотиваційні чинники впровадження елементів екологічного менеджменту в лісовому господарстві;
- обґрунтувати пропозиції щодо розвитку механізму соціально-екологічної відповідальності лісогосподарських підприємств;
- дослідити особливості формування галузевої системи управління еколого-економічними знаннями.

Об'єктом дослідження є процеси вдосконалення екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням у межах регіонального лісогосподарського комплексу.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та науково-організаційні підходи щодо функціонування екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням.

Методи дослідження. В основу дисертаційного дослідження покладено загальнотеоретичні методи наукового пізнання, фундаментальні положення та принципи сучасної економіки природокористування і лісокористування, економічної теорії сталого розвитку, теорії менеджменту та управління.

Вирішення поставлених у дисертаційній роботі завдань здійснювалося з позиції екологічно збалансованого підходу з використанням сучасних методів дослідження, зокрема: абстрактно-логічного та системно-структурного – при дослідженні сутності та змісту структурних складових організаційно-економічного механізму екологоорієнтованого управління лісогосподарюванням; порівняльного аналізу і групування – у процесі еколого-економічного аналізу використання лісоресурсного потенціалу для обґрунтування управлінських рішень щодо розвитку системи екоменеджменту; статистичного та експертних оцінок – при обґрунтуванні мотивуютьуючих факторів розвитку елементів екоменеджменту в лісовому господарстві; кореляційно-регресійного аналізу – при оцінці взаємозв'язку лісоекологічних та еколого-економічних параметрів лісокористування.

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі та нормативно-правові акти Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, матеріали Державного комітету

статистики України, Головного управління статистики у Сумській області, первинна інформація держлісгоспів, дослідження вітчизняних та зарубіжних учених з питань сталого лісоресурсного розвитку, інформація з інтернет-джерел, матеріали власних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробленні організаційно-економічних основ розвитку екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням на рівні підприємств.

Найбільш суттєві результати, які містять елементи наукової новизни, полягають у такому:

вперше:

- обґрунтовано необхідність створення на обласному рівні центру еколого-економічного управління лісогосподарюванням для організаційно-управлінського забезпечення екологізації виробництва та впровадження елементів екологічного менеджменту в лісовому господарстві: визначено принципи, завдання, напрями, функції цього підрозділу, обґрунтовано застосування методів фасилітації;

- визначено основні елементи системи управління еколого-економічними знаннями як структурно-функціональної складової механізму екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням, які забезпечують інтелектуалізацію та інноваційний розвиток лісогосподарських процесів, посилення соціально-екологічного відповідального лісокористування;

удосконалено:

- змістовну основу та принципи формування функціонально-цільової структури механізму екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням, які на відміну від існуючих передбачають комплексне використання еколого-економічних технологій лісогосподарського менеджменту та виділення підсистеми наукового супроводження екологоорієнтованого управління; підсистеми комплексної верифікації екологізації лісового господарства, що сприятиме досягненню цільових орієнтирів сталого екологічно збалансованого лісокористування на різних ієрархічних рівнях, а також внутрішньої та зовнішньої забезпечуючих підсистем;

- методичні положення щодо встановлення цін на лісогосподарську продукцію, яка має екосистемний характер у рамках системи екологічно орієнтованого маркетингу, що сприятиме розвитку підприємницьких ініціатив у лісогосподарюванні;

- організаційні основи формування та розвитку механізму соціально-екологічної відповідальності у лісовому господарстві, які на відміну від існуючих враховують необхідність екологізації розвитку лісогосподарського та лісопромислового виробництв шляхом застосування еколого-економічних технологій соціально відповідального управління підприємством;

дістали подальшого розвитку:

- змістовне тлумачення поняття «лісогосподарювання» з позиції переходу від природокористування до природогосподарювання у лісовому комплексі, структурні елементи якого (освоєння та безпосереднє використання лісів, лісоперетворення та лісооблаштування, відновлення, охорона та захист лісів, інтелектуалізація діяльності, створення та використання нових знань, поглиблення творчості й духовності) визначають напрями поглиблення організаційно-економічних засад управління сталим екологічно збалансованим лісокористуванням;

- принципи та науково-методичні підходи до розв'язання проблем організації управління екологізацією підприємств лісового господарства України на основі розвитку екологічного менеджменту, які враховують необхідність гармонізації лісогосподарського та лісопромислового виробництв на еколого-економічних засадах шляхом адаптації до ДСТУ ISO 14000;

- теоретико-методичні підходи до оцінки системи мотивуютьуючих факторів впровадження елементів екоменеджменту, які на відміну від наявних сформовані з позиції внутрішньої та зовнішньої (позитивної і негативної мотивації).

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у розробленні та формуванні сукупності принципів, механізмів та інструментів екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням на рівні підприємства лісогосподарського комплексу, які забезпечують гармонізацію лісоекологічних, еколого-економічних та соціальних параметрів лісогосподарського та лісопромислового виробництв. Запропоновані методичні підходи та практичні рекомендації щодо впровадження та функціонування системи екологічного менеджменту в лісогосподарюванні можуть бути використані при розробленні та реалізації екологічної політики лісогосподарськими підприємствами.

Отримані результати дослідження, що мають прикладний характер, використані Головним управлінням агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації (довідка № 01-01/372 від 22.02.2011р.), Сумським обласним управлінням лісового та мисливського господарства (довідка № 02/168 від 25.02.2011р.), а також у навчальному процесі Сумського національного аграрного університету при викладанні дисциплін «Економіка природокористування», «Фінанси природокористування» й «Економіка лісового та садово-паркового господарства» (акт впровадження № 586 від 03.03.2011 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, у якій викладено авторський підхід до теоретичних основ і практичних методів екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням на основі принципів сталого лісокористування. Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та пропозиції належать особисто автору і є його внеском у розвиток теорії та практики лісоекологічного менеджменту та управління. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційній роботі використані лише ті ідеї та положення, які запропоновані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові та практичні положення дисертаційної роботи доповідались, обговорювались та отримали позитивну оцінку на 15 науково-практичних конференціях, серед яких: Шоста, Сьома, Восьма та Десята щорічні всеукраїнські наукові конференції «Екологічний менеджмент у загальній системі управління» (м.Суми, 2006, 2007, 2008, 2010 рр.); 14-та та 15-та Міжнародні науково-методичні конференції «Технології XXI століття» (м. Алушта, 2007, 2010 рр.); Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми модернізації лісоресурсної сфери в контексті просторового розвитку» (м. Київ, 2007р.); Міжнародна інтернет-конференція «Розвиток України в XXI столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми» (м. Тернопіль, 2008 р.); Міжнародна науково-практична конференція студентів, магістрантів, аспірантів та молодих учених «Стан і перспективи соціально-економічного розвитку суспільства XXI століття» (м. Харків, 2008 р.); Міжнародна науково-практична

конференція студентів та молодих учених «Правова держава: сьогодення і перспективи» (м. Суми, 2008 р.); Перша та Друга науково-практичні конференції «Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях» (м. Бахчисарай, 2009, 2010 рр.); «Круглий стіл – 2009»: Управління земельними ресурсами в умовах відкритої економіки (м. Львів, 2009 р.); Третя науково-практична конференція «Маркетинг інновацій та інновації в маркетингу» (м. Суми, 2010 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми формування та оцінки ефективності функціонування сучасних землегосподарських систем» (м. Київ, 2010 р.).

Публікації. Основні результати досліджень за темою дисертації опубліковані в 25 наукових працях, у тому числі 7 – у наукових фахових виданнях (із них 1 публікація виконана у співавторстві), 3 підрозділи в колективних монографіях, 15 – у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 8,01 друк. арк., з яких 7,81 друк. арк. належать особисто автору.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, 6 додатків та списку використаних джерел з 286 найменувань. Загальний обсяг роботи – 261 сторінка комп'ютерного тексту, з них основного тексту – 180 сторінок. Дисертація містить 28 таблиць, 23 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, відображено наукову новизну та значення отриманих результатів та їх апробацію.

У першому розділі «**Системний аналіз передумов розвитку екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням**» розглянуто теоретико-методологічні та інституціональні орієнтири управління сталим екологічно збалансованим лісокористуванням, досліджено лісоекологічні, еколого-економічні та соціально-екологічні параметри лісогосподарювання, а також сутність і зміст екологічно орієнтованого лісогосподарського управління та менеджменту.

Активізація ролі екологічного фактора в процесах управління лісогосподарюванням обумовлена напрямами екологізації лісового господарства та всезростаючим значенням соціально-екологічних функцій лісових ресурсів. Це, зокрема, вимагає розвитку елементів екологічного менеджменту в лісовому господарстві, механізму соціально відповідального лісокористування та формування системи управління еколого-економічними знаннями.

Перехід від природокористування до природогосподарювання як нової соціально-економічної парадигми зумовлює необхідність більш змістовного визначення принципів, напрямів, механізмів формування екологічно відповідального лісогосподарювання. Автором у роботі лісогосподарювання розглядається як здатна до саморозвитку соціально-матеріально-духовна система, яка створена і функціонує шляхом залучення та використання компонентів лісоресурсного потенціалу, а також інтелекту й духовності соціуму з метою створення та гармонізації придатних для життя умов існування, а також для задоволення його інтересів та потреб суспільства відповідно з урахуванням законів функціонування лісових екосистем у системі господарських відносин. Запропонована типізація лісогосподарювання за різними класифікаційними ознаками (принципи, масштабність, лісогосподарські еколого-економічні та

соціальні інтереси, механізми тощо), у межах якої визначені такі структурні елементи: освоєння та безпосереднє використання лісів; лісоперетворення та лісооблаштування; відновлення; охорона та захист лісів; інтелектуалізація діяльності; створення та використання нових знань; поглиблення творчості й духовності.

Доведено, що екологізація лісового господарства є способом реалізації принципів та досягнення параметрів (критеріїв та індикаторів) сталого відтворення і використання лісових ресурсів і визначає необхідність впровадження та функціонування системи екологічно орієнтованого лісогосподарського менеджменту. На підставі аналізу та узагальнення існуючих поглядів на систему екологічного управління та менеджменту визначені такі види екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням: екологічне управління; екосистемне управління та еколого-економічне управління. Так, еколого-економічне управління лісогосподарюванням на рівні підприємства спрямоване на інтеграцію та узгодження лісоекологічних, виробничих, еколого-економічних та соціально-екологічних інтересів усіх зацікавлених сторін (власних, лісокористувачів, лісоспоживачів, громадськості) на основі підприємницьких ініціатив у сфері лісогосподарського та лісопромислового виробництв, що ґрунтуються на екологічній орієнтації лісогосподарського менеджменту. Екологічно орієнтований лісогосподарський менеджмент – це, перш за все, глибоко усвідомлена внутрішньо та зовнішньо мотивована, ініціативно-добровільна та ефективна діяльність економічних суб'єктів у сфері лісогосподарського та лісопромислового виробництв, яка покликана на підприємницьких засадах відповідно до сформованої екологічної політики реалізувати принципи сталого екологічно збалансованого лісокористування як у межах законодавчо-нормативного поля, так і поза ними.

У роботі зазначена необхідність адаптації основних положень ДСТУ ISO 14000 до галузевої специфіки лісового господарства. Дослідженням встановлено, що особливості прояву та врахування природних і техногенних факторів у лісогосподарському і лісопромисловому виробництвах, цільова орієнтація застосування екосистемного підходу до управління лісовим господарством з урахуванням загальних положень ДСТУ ISO 14000 визначили доцільність виокремлення в системі еколого-економічного управління лісогосподарюванням таких його видових форм, як екосистемний та безпосередньо екологічний менеджмент. Зокрема, екосистемний менеджмент пов'язаний з відтворенням лісових біогеоценозів та соціально-екологічних функцій лісів у межах лісогосподарського та лісозаготівельного виробництв. Функціонування лісопромислового виробництва (лісопереробного підкомплексу) значною мірою пов'язане із забрудненням навколишнього природного середовища, що безпосередньо передбачає впровадження саме системи екологічного менеджменту згідно з ДСТУ ISO 14000.

Зроблено висновок, що реалізація сталого екологічно збалансованого лісокористування потребує технологічного підходу до формування та розвитку механізму екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням. Еколого-економічна технологія як складова функціонування комплексного механізму екологічно та соціально орієнтованого управління лісогосподарюванням визначає мету, завдання, принципи застосування еколого-економічних підмеханізмів,

інструментів, а також передбачає послідовність основних етапів, процедур та операцій, націлених на більш повне врахування еколого-економічних і соціально-екологічних факторів, параметрів використання та відтворення лісових ресурсів. Таким чином, екологічно орієнтований лісогосподарський менеджмент не лише сприяє розвитку виробництва, а він також виступає детермінантним фактором його екологізації.

У другому розділі **«Теоретико-методичні положення розвитку організаційно-економічних основ екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням»** здійснено еколого-економічну оцінку деструктивності відтворення та використання лісових ресурсів у контексті необхідності розвитку екологоорієнтованого управління, сформовано функціонально-цільову структуру комплексного механізму еколого-економічного управління лісогосподарюванням, обґрунтовано методичні положення щодо впровадження та функціонування системи екологічного менеджменту лісогосподарських підприємств, а також здійснено оцінку його мотивування.

Аналіз показав, що екологічно орієнтоване управління лісогосподарюванням має бути націлене на усунення деструктивного характеру процесів відтворення та використання лісових ресурсів. Так, на основі оцінки прискорення відтворення лісів в Україні встановлено, що за аналізований період (2000-2009 рр.) швидкість лісовідновлення збільшувалася в середньому на 5,149 тис. га за рік, а переведення у вкриті лісовою рослинністю землі – на 2,029 тис. га. При цьому встановлено, що швидкість зміни площі лісовідновлення до 2009 року перевищувала швидкість зміни переведення у вкриті лісовою рослинністю землі. Розрахований коефіцієнт еластичності ($E=0,76$) показує, що із збільшенням площі лісовідновлення на 1 % переведення у вкриті лісовою рослинністю землі зросло лише на 0,76 %.

У роботі за допомогою кореляційно-регресійного аналізу досліджено якість заходів, спрямованих на лісовідновлення, та з'ясовано, що загибель лісів на 64 % визначає їх відтворення. Екодеструктивність лісозаготівель деревини значною мірою характеризується зростанням залишку деревини на лісосіках та залишку неочищених площ. Так, у 2006-2009 рр. неочищених площ порівняно із попереднім періодом (2000-2005 рр.) збільшилося майже у 2,5 рази.

За аналізований період (2000-2009 рр.) на основі побудови поліноміальних функцій другого порядку здійснено оцінку прискорення заготівлі ліквідної деревини з 1 га рубок (у середньому $(-0,135) \text{ м}^3$ за рік) та площі лісовідновлення в розрахунку на 1 га рубок (у середньому $0,003$ га за рік). Швидкість зміни площі лісовідновлення в розрахунку на 1 га рубок демонструє тенденцію зростання, у той час як прискорення заготівлі ліквідної деревини з 1 га рубок характеризується спадною тенденцією, хоча в середньому за досліджуваний період швидкість заготівлі ліквідної деревини з 1 га рубок збільшувалася на $1,746 \text{ м}^3$ за рік.

Виявлені деструктивні тенденції розвитку процесів відтворення та використання лісових ресурсів у лісовому господарстві України мають прояв і на рівні підприємств регіонального лісогосподарського комплексу Сумської області. Аналіз ефективності використання та відтворення лісових ресурсів на рівні держлісгоспів Сумської області за 2005-2010 рр. виявив такі деструктивні тенденції: при відносно високому середньому темпі росту лісовідновлення у розрахунку на 1 тис. га наявного лісового фонду (113,6 %) спостерігається найбільший темп росту загибелі

лісових насаджень (102,7 %); існує суттєвий дисбаланс між обсягами заготівлі ліквідної деревини з 1 га рубок (38,6 – 84,9 м³/га у 2009 році) та валовим прибутком у розрахунку на 1 га лісовкритої площі (92,65 – 404,56 грн/га); динаміка показників рентабельності знеособленої деревини (м³) (2,1–28,7 %) та рентабельності лісопереробного виробництва (2,6 – 17,3 %) суттєво змінюються як за роками, так і по держлісгоспах; спостерігається певна незбалансованість між отриманням валового прибутку в розрахунку на 1 га лісовкритої площі (від 92,0 до 404,5 грн/га у 2010 році) та використання частки прибутку на ведення лісового господарства (від 17,7 % до 49,1 % у 2010 році).

Усуненню виявлених у процесі дослідження деструктивних тенденцій лісогосподарської діяльності, які мають негативні еколого-економічні наслідки, сприятиме поступове впровадження екологічно орієнтованого лісогосподарського менеджменту. В інтегральному вигляді організаційно-економічні засади екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням у дисертації сформовані як комплексний механізм еколого-економічного управління, функціонально-цільова структура якого передбачає імплементацію елементів екосистемного та екологічного менеджменту в лісогосподарське та лісопромислове виробництва на основі використаних еколого-економічних інструментів і технологій (рис.1). Комплексний механізм еколого-економічного управління лісогосподарюванням є цілісною та збалансованою сукупністю організаційно-економічних форм, які реалізуються у вигляді підмеханізмів, інструментів і технологій, за допомогою яких організовуються, регулюються та координуються процеси сталого екологічно збалансованого відтворення і використання лісових ресурсів на основі інтеграції лісогосподарського, екологічного та екосистемного управління лісогосподарюванням шляхом впровадження системи екологічно орієнтованого лісогосподарського менеджменту. Сформовані принципи функціонування комплексного механізму екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням забезпечують реалізацію його цільової функції, яка полягає в узгодженні лісоекологічних, еколого-економічних та соціальних інтересів усіх зацікавлених сторін та вирішенні виникаючих протиріч та конфліктів, а також визначають завдання сталого екологічно збалансованого відтворення і використання лісових ресурсів.

Запропонована функціонально-цільова структура механізму екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням на основі аналізу та узагальнення існуючих положень концепції матричної (блочної) функціонально-цільової структури господарського механізму визначає і забезпечує поступове впровадження елементів екосистемного та екологічного менеджменту. Ця структура на відміну від існуючих підходів передбачає поділ забезпечуючих підсистем на внутрішню та зовнішню, що є необхідною умовою реформування організаційної структури управління лісовим господарством на основі розмежування функцій управління лісами та лісогосподарським виробництвом. Функціонування адаптаційної системи вимагає розвитку екологічної культури лісогосподарських підприємств. Ефективність механізму визначається і забезпечується наявністю системи верифікації та наукового супроводження впровадження системи екологічно орієнтованого лісогосподарського менеджменту.

Визначені етапи впровадження та функціонування екологічно орієнтованого лісогосподарського менеджменту на основі застосування загальних положень ДСТУ ISO 14000 враховують галузеву специфіку та принципи сталого екологічно

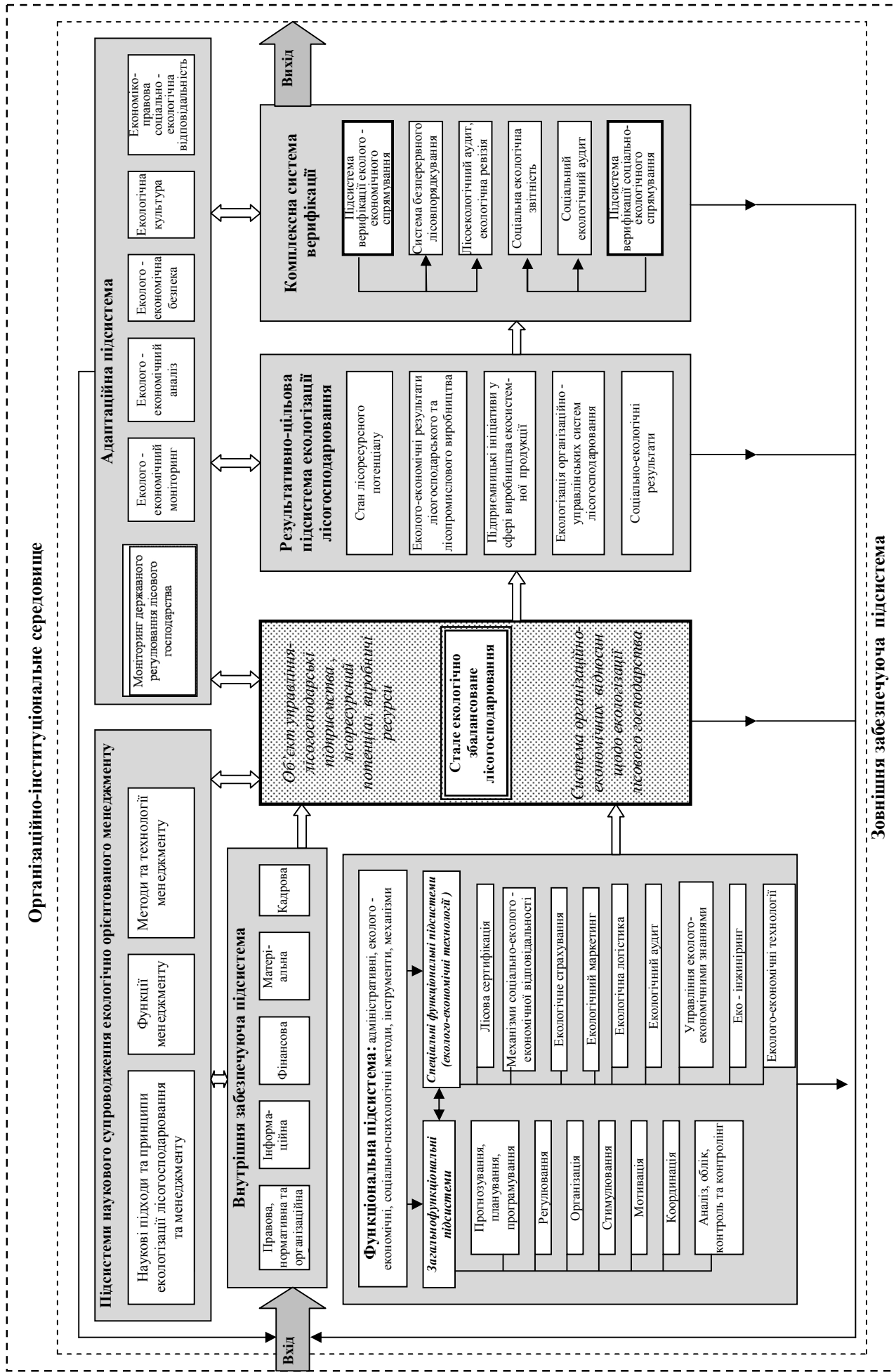

Рис. 1. Механізм еколого-економічного управління лісгосподарюванням

збалансованого лісокористування, а також передбачають, на відміну від наявних, застосування еколого-економічних технологій, системи управління еколого-економічними знаннями, оцінки соціально-еколого-економічного рівня лісогосподарювання, а також здійснення управлінського еколого-економічного аналізу.

Покрокове впровадження елементів системи екологічного менеджменту в лісовому господарстві вимагає створення на обласному рівні центру еколого-економічного управління лісогосподарюванням (ЦЕЕУЛ), мета якого полягає в імплементації системи екологічного менеджменту в механізм еколого-економічного управління та загальну систему лісоуправління для підвищення еколого-економічної ефективності лісогосподарювання. Запропонована модель ЦЕЕУЛ включає: завдання; функції; організаційну структуру (інформаційно-аналітична група, група екологізації лісогосподарського та лісопромислового виробництв); способи імплементації екосистемного та екологічного менеджменту в загальну організаційну структуру підприємства; методи управління. При цьому складовою соціально-психологічних методів у реалізації екологічно орієнтованого управління виступає механізм фасилітації. Фасилітація визначається як управлінський процес, що допомагає групам співробітників лісогосподарського та лісопромислового виробництв більш узгоджено та гармонійно (безконфліктно) здійснювати процеси раціонального багатоцільового використання та відтворення лісових ресурсів, а також зводити до мінімуму виникаючі еколого-економічні та соціально-екологічні проблеми з різними лісокористувачами.

Аналіз еколого-економічних проблем розвитку лісового господарства та напрямів їх вирішення на принципах сталого екологічно збалансованого лісокористування дозволив сформулювати систему внутрішніх та зовнішніх (позитивних та негативних) мотиваційних факторів щодо впровадження елементів екологічного менеджменту лісогосподарськими підприємствами. На основі застосування експертного оцінно-ситуаційного підходу (оціночна шкала передбачала п'ятибальну оцінку) та залучення до анкетування керівників і спеціалістів лісогосподарських підприємств Сумської, Львівської та Волинської областей визначені такі співвідношення у системі внутрішніх (ВМ), зовнішніх позитивних (ЗПМ) та негативних (ЗНМ) мотиваційних факторів у межах регіональних лісогосподарських комплексів: Сумська область: $3,01 (ВМ) > 2,88 (ЗПМ) > 2,86 (ЗНМ)$; Волинська область: $3,79 (ВМ) > 3,2 (ЗПМ) > 3,33 (ЗНМ)$; Львівська область: $3,11 (ВМ) < 3,39 (ЗПМ) > 2,95 (ЗНМ)$. Таким чином, встановлено, що внутрішня мотивація має превалюючий характер, проте, особливо важливе значення має зовнішня позитивна мотивація, що обумовлює необхідність розвитку інституціонально-регулюючих заходів. Ранжування районів Сумської області на основі інтегральної оцінки лісоресурсного потенціалу (ЛРП) та екодеструктивності сільськогосподарських угідь (ЕДСУ) дозволило визначити стратегічні напрями розвитку екологічно орієнтованого лісогосподарського менеджменту (табл.1).

У третьому розділі «**Основні напрями розвитку екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням**» обґрунтовані напрями розвитку екологічного маркетингу та аудиту в лісогосподарюванні, визначені принципи створення системи управління еколого-економічними знаннями у лісовому господарстві, викладені організаційні основи розвитку соціально-екологічної відповідальності

Стратегічна оцінка перспектив впровадження елементів системи екологічного менеджменту (СЕМ) у лісовому господарстві в розрізі районів Сумської області

Групування районів за рівнем ЛРП			Групування районів за рівнем ЕДСУ			Визначення стратегічних напрямів розвитку елементів СЕМ у розрізі районів			
Райони	Оцінка рівня ЛРП		Райони	Оцінка рівня ЕДСУ		Ранжування районів за рівнем ЛРП та ЕДСУ			Стратегія*
Великописарівський	0,166	+	Середино-Будський	0,813	+++	Білопільський	+	++	А
Білопільський	0,218		Конотопський	0,709		Буринський	+	++	А
Липоводолінський	0,231		Шосткинський	0,684		Великописарівський	+	++	А
Буринський	0,247		Кролевецький	0,656		Глухівський	++	++	В
Конотопський	0,262		Путивльський	0,630		Конотопський	+	+++	А
Охтирський	0,287		Ямпільський	0,610		Краснопільський	++	+	С
Роменський	0,288		Великописарівський	0,548	++	Кролевецький	+++	+++	В**
Недригайлівський	0,319	++	Глухівський	0,541		Лебединський	++	++	В
Сумський	0,357		Буринський	0,539		Липоводолінський	+	+	В
Глухівський	0,479		Білопільський	0,518		Недригайлівський	+	+	В
Лебединський	0,488		Лебединський	0,518		Охтирський	+	++	А
Краснопільський	0,550		Роменський	0,463		Путивльський	++	+++	А
Путивльський	0,561	+++	Липоводолінський	0,422		Роменський	+	++	А
Тростянецький	0,583		Сумський	0,413		Середино-Будський	+++	+++	В**
Шосткинський	0,586		Охтирський	0,394		Сумський	+	++	А
Кролевецький	0,695		Недригайлівський	0,360	+	Тростянецький	++	+	С
Середино-Будський	0,712		Краснопільський	0,269		Шосткинський	+++	+++	В**
Ямпільський	0,744		Тростянецький	0,088		Ямпільський	+++	+++	В**

- порівняно низький рівень ЛРП (до 0,443)
 - середній рівень ЛРП (0,444-0,585)
 - порівняно високий рівень ЛРП (більше 0,586)

- порівняно низький рівень ЕДСУ (до 0,391)
 - середній рівень ЕДСУ (0,392-0,609)
 - порівняно високий рівень ЕДСУ (більше 0,610)

Статегії:

- А – переважна орієнтація менеджменту на реалізацію соціально-екологічних функцій лісів;
 В – рівноспрямована орієнтація менеджменту на реалізацію економічних та соціально-екологічних функцій лісів;
 С – переважна орієнтація менеджменту на реалізацію економічних функцій лісів;
 В** – позначення районів, які рекомендовані для першочергового впровадження елементів СЕМ.

лісогосподарських підприємств, а також розкриті особливості аналізу та оцінки ефективності екологічно орієнтованого управління. У роботі розглядаються екосистемний та екологічний маркетинг, які визначаються сформованими напрямками лісогосподарювання, особливостями лісогосподарського та лісопромислового виробництва. Автором зроблено висновок, що в умовах соціально відповідального управління лісогосподарюванням важливого значення набуває і система екологічно орієнтованого соціального маркетингу.

У дисертації обґрунтовані принципи та методичні положення щодо встановлення рівня цін ($C_{\text{л}}^{\text{зн}}$) на створення захисних лісових насаджень, які мають характер екосистемної продукції та послуг, забезпечують розвиток підприємницьких ініціатив, а також можливість створення фонду відтворення лісових ресурсів соціально-екологічного призначення на рівні підприємства.

$$C_{\text{л}}^{\text{зн}} = C^{\text{зн}} + P_{\text{н}}^{\text{зн}} + E^{\text{зн}} \cdot k_{\text{е}}^{\text{зн}} \cdot k_{\text{сб}}^{\text{зн}}, \quad (1)$$

де $C^{\text{зн}}$ – собівартість створення захисних лісових культур до віку змикання; $P_{\text{н}}^{\text{зн}}$ – нормативний прибуток: $P_{\text{н}}^{\text{зн}} = R_{\text{ен}}^{\text{зн}} \cdot C^{\text{зн}}$ при $R_{\text{ен}}^{\text{зн}} \leq R_{\text{лз}}$, де $R_{\text{ен}}^{\text{зн}}$ – норматив рентабельності виробництва екосистемної продукції; $R_{\text{лз}}$ – рентабельність заготівлі ліквідної деревини від рубок головного користування або лісогосподарських рубок; $E^{\text{зн}}$ – еколого-економічний ефект від використання захисних насаджень у

лісокористувача (замовника); k_e^{3H} – коефіцієнт урахування еколого-економічного ефекту у лісокористувача (замовника); k_{cb}^{3H} – коефіцієнт комплексного використання соціально-екологічних функцій захисних насаджень як суспільного блага (передбачає експертну оцінку, $k_{cb}^{3H} \leq 1$).

Верхній рівень цін на створення протиерозійних та полезахисних насаджень, які мають характер екосистемної продукції для природно-географічних умов Сумської області, знаходиться в інтервалі 16,049 – 21,282 тис. грн / га.

Відповідно до існуючих поглядів щодо управління знаннями сформовано сутнісно-змістовну основу цієї специфічної організаційно-управлінської системи у лісовому господарстві, яку визначено як необхідну складову екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням. Управління еколого-економічними знаннями у лісогосподарюванні – це організаційні процеси ідентифікації, акумулювання, використання та передачі лісоекологічної, еколого-економічної інформації та знань, які використовуються для реалізації напрямів екологізації лісового господарства та забезпечення сталого екологічно збалансованого лісокористування на інноваційній основі шляхом розвитку підприємницьких ініціатив. Сформовані стратегії розвитку системи управління еколого-економічними знаннями у лісогосподарюванні, спрямовані на формування інтелектуального капіталу лісогосподарського підприємства (рис. 2).

У роботі стверджується, що процеси формування системи екологічно орієнтованого лісогосподарського управління та менеджменту як механізму реалізації екологічної політики підприємств обумовлюють розвиток соціально-екологічної відповідальності. Соціально-екологічна відповідальність, яка автором визначається як ініціативно-добровільна внутрішня та зовнішня діяльність, націлена на реагування та формування зобов'язань щодо вирішення лісоекологічних, еколого-економічних та соціальних проблем сталого та гармонічного розвитку лісогосподарського та лісопромислового виробництва у межах сформованої системи екологічно орієнтованого менеджменту лісогосподарювання.

Доведено, що соціально-екологічна відповідальність у лісогосподарюванні на рівні підприємств формується і визначається такими основними складовими, як соціально-екологічна ініціатива, система управління еколого-економічними знаннями, екологічна культура, еколого-економічні технології соціально відповідального лісогосподарювання (добровільна лісова сертифікація; добровільна звітність та система екорейтингів; механізми взаємодії з громадськістю та некомерційними організаціями; розвиток лісогосподарського соціального маркетингу та підприємництва). Зміст еколого-економічної звітності соціально відповідальних підприємств щодо лісокористування визначений через сформовані звітно-інформаційні блоки та системну послідовність етапів їх формування.

Екологічна культура визначається через її організаційну структуру (екологічну філософію лісогосподарювання, культуру управління та праці, культуру виробництва, а також взаємовідносини та комунікації), а також узагальнюючі індикатори (екологічну бізнес-етику, «зелений» імідж підприємств, взаємовідносини з громадськістю).

У дисертації визначені основні етапи освоєння та просування еколого-економічних технологій соціально відповідального лісогосподарювання, які

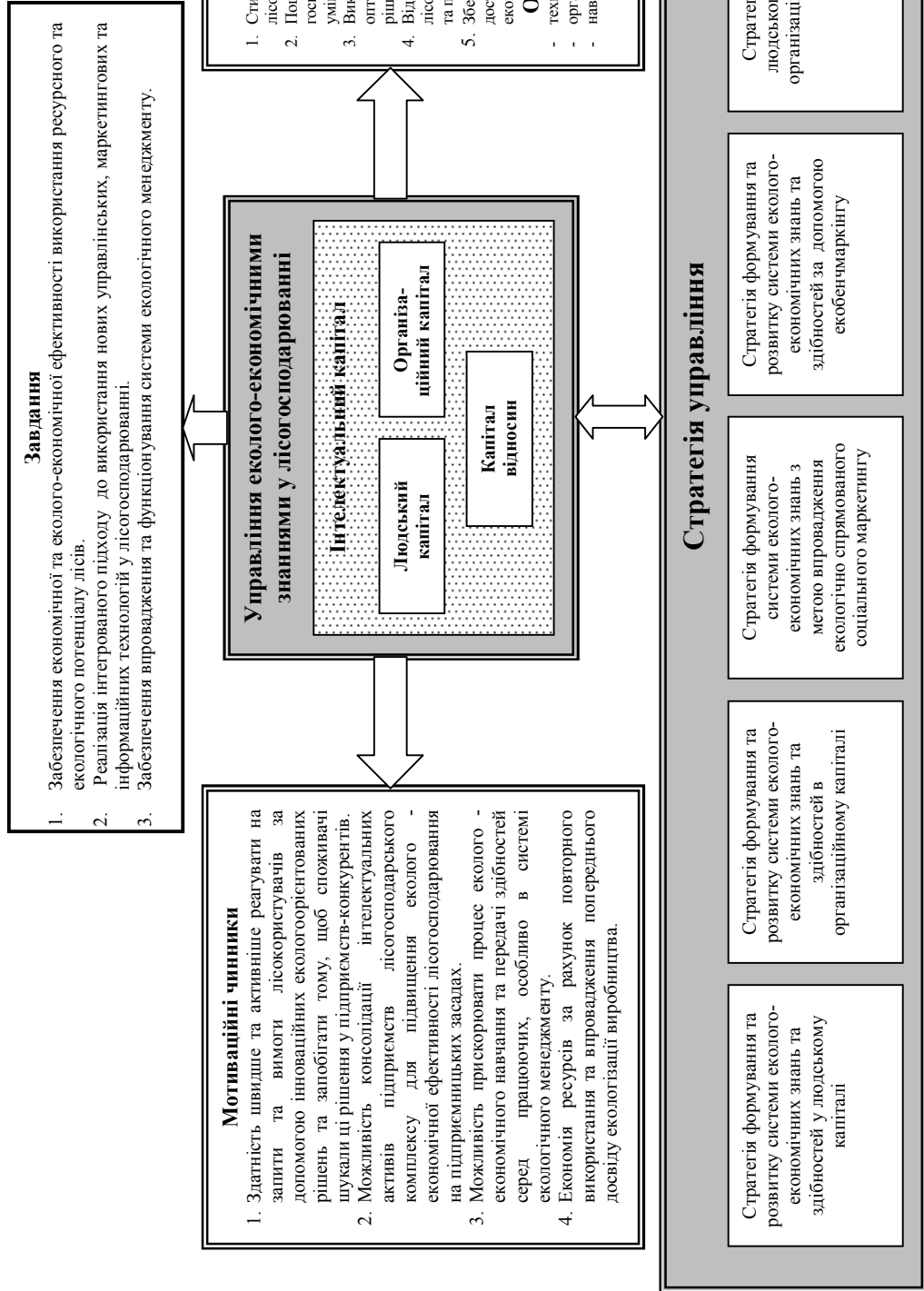

Рис. 2. Основні складові системи управління еколого-економічними знаннями у лісгосподаруванні

охоплюють організацію навчальних семінарів та прикладного освоєння, а також підготовку правотворчих ініціатив.

Впровадження та функціонування механізмів еколого-економічного управління лісогосподарюванням у межах регіонального лісогосподарського комплексу забезпечує сформована автором система управлінського аналізу, яка ґрунтується на комплексній оцінці виробничих, організаційно-економічних, а також екологічних та соціальних ефектів.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-практичного завдання, що полягає в удосконаленні організаційно-економічних засад екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням відповідно до основних напрямів екологізації лісового господарства та принципів сталого екологічно збалансованого відтворення та використання лісових ресурсів, що базуються на поглибленні інтеграції екологічної проблематики в лісову політику шляхом впровадження та функціонування системи екологічного менеджменту в умовах ринкового реформування галузі.

Інтегральний науковий результат дисертаційного дослідження знайшов свою реалізацію в комплексі теоретичних, методичних та практичних положень і висновків:

1. Перехід від природокористування до природогосподарювання як нової соціально-економічної парадигми зумовив необхідність більш змістовного визначення принципів, напрямів, механізмів формування екологічно відповідального лісогосподарювання.

2. Дослідженням встановлено, що особливості прояву та урахування природних і техногенних факторів у лісогосподарському і лісопромисловому виробництвах, цільова орієнтація застосування екосистемного підходу до управління лісовим господарством з урахуванням загальних положень ДСТУ ISO 14000 визначили доцільність виокремлення в системі еколого-економічного управління лісогосподарюванням таких його видових форм, як екосистемний та безпосередньо екологічний менеджмент.

3. Усуненню виявлених у процесі дослідження деструктивних тенденцій лісогосподарської діяльності у лісовому комплексі України та на рівні держлісгоспів Сумської області, які мають негативні еколого-економічні наслідки, сприятиме впровадження екологічно орієнтованого лісогосподарського менеджменту. Організаційно-економічні засади екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням у дисертації сформовані як комплексний механізм еколого-економічного управління, функціонально-цільова структура якого передбачає імплементацію елементів екосистемного та екологічного менеджменту у лісогосподарське та лісопромислове виробництво на основі використаних еколого-економічних інструментів і технологій. Ефективність такого механізму забезпечується наявністю підсистем верифікації та наукового супроводження впровадження системи екологічно орієнтованого лісогосподарського менеджменту.

4. Практична реалізація впровадження елементів системи екологічного менеджменту лісогосподарських підприємств потребує (особливо на початковому етапі її формування) створення на обласному рівні центру еколого-економічного управління лісогосподарюванням.

5. На основі застосування експертного оцінно-ситуаційного підходу (оціночна шкала передбачала п'ятибальну оцінку) та залучення до анкетування керівників та

спеціалістів лісогосподарських підприємств Сумської, Львівської та Волинської областей визначені такі співвідношення у системі внутрішніх (ВМ), зовнішніх позитивних (ЗПМ) та негативних (ЗНМ) мотиваційних факторів у межах регіональних лісогосподарських комплексів: Сумська область: $3,01 \text{ (ВМ)} > 2,88 \text{ (ЗПМ)} > 2,86 \text{ (ЗНМ)}$; Волинська область: $3,79 \text{ (ВМ)} > 3,2 \text{ (ЗПМ)} > 3,33 \text{ (ЗНМ)}$; Львівська область: $3,11 \text{ (ВМ)} < 3,39 \text{ (ЗПМ)} > 2,95 \text{ (ЗНМ)}$. Таким чином, встановлено, що внутрішня мотивація має превалюючий характер, проте особливо важливе значення має зовнішня позитивна мотивація, що обумовлює необхідність розвитку інституціонально-регулюючих заходів. Ранжування районів Сумської області на основі інтегральної оцінки лісоресурсного потенціалу та екодеструктивності сільськогосподарських угідь дозволило визначити стратегічні напрями розвитку екологічно орієнтованого лісогосподарського менеджменту з позиції його цільової орієнтації та першочерговості впровадження.

6. У роботі удосконалені методичні положення щодо встановлення цін на лісогосподарську продукцію, яка має екосистемний характер у рамках системи екологічно орієнтованого маркетингу, що сприятиме розвитку підприємницьких ініціатив у лісогосподарюванні. Верхній рівень цін на створення протиерозійних та полезахисних насаджень, які мають характер екосистемної продукції для природно-географічних умов Сумської області знаходиться в інтервалі 16,049 – 21,282 тис. грн/га.

7. Відповідно до існуючих поглядів щодо управління знаннями сформовано сутнісно-змістовну основу цієї специфічної організаційно-управлінської системи у лісовому господарстві, яку визначено як необхідну складову екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням. Сформовані стратегії розвитку системи управління еколого-економічними знаннями у лісогосподарюванні з урахуванням галузевої специфіки, націлені на формування інтелектуального капіталу лісогосподарського підприємства.

8. Процеси формування системи екологічно орієнтованого управління та лісогосподарським та лісопромисловим виробництвами як механізму реалізації екологічної політики підприємств характеризують рівень прояву соціально-екологічної відповідальності, яка формується і визначається такими основними складовими як соціально-екологічна ініціатива, система управління еколого-економічними знаннями, екологічна культура, еколого-економічні технології соціально відповідального управління лісогосподарюванням.

9. Впровадження та функціонування механізмів еколого-економічного управління лісогосподарюванням у межах регіонального лісогосподарського комплексу забезпечує система управлінського аналізу, яка ґрунтується на комплексній оцінці виробничих, організаційно-економічних, а також екологічних та соціальних ефектів.

10. Сформульовані основні наукові положення, висновки та рекомендації щодо розвитку організаційно-економічних засад екологоорієнтованого управління лісогосподарюванням шляхом поступового впровадження елементів, інструментів екологічного менеджменту, створення необхідних мотиваційних факторів екологізації виробництва на різних ієрархічних рівнях управління лісовим господарством доцільно використовувати державними органами управління лісогосподарським розвитком, підприємствами лісового комплексу України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділи у монографіях

1. Ярова І.Є. Умови забезпечення ефективного функціонування системи екоменеджменту: кадровий та мотиваційний аспект / І.Є. Ярова // Проблеми управління інноваційним підприємництвом екологічного спрямування: [монографія] / за заг. ред. О.В. Прокопенко. – Суми: Університетська книга, 2007. – С.277–283.
2. Ярова І.Є. Екологічне управління у сфері природокористування: механізм формування та розвитку / І.Є. Ярова // Національний менеджмент організацій: інтеграційний вимір: [монографія] / за ред. д.е.н., проф. Л.І. Михайлової. – Суми: Видавництво «Козацький вал», ВАТ «Сумська обласна друкарня», 2009. – С.185–204.
3. Ярова І.Є. Соціальна відповідальність в системі управління раціональним природокористуванням: еколого-економічні аспекти / І.Є. Ярова // Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях: [монографія] / за наук. ред. д.е.н., проф. Є.В. Хлобистова. – Сімферополь: ПП «Підприємство Фенікс», 2010. – С.366 – 378.

Статті у наукових фахових виданнях

4. Мишенина І.Е. Эволюция понятий «управление», «менеджмент» и «регулирование» в экологической экономике / И.Е. Мишенина // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». – 2006. – Вип. № 5–6 (22–23). – С.410 – 416.
5. Ярова І.Є. Оцінка якості екологізації управління у сфері природокористування: проблеми та методологічні підходи / І.Є. Ярова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – 2007. – Вип. 2. – С.336 – 340.
6. Яровая И.Е. Оценка экологических издержек в лесопользовании как инструмент устойчивого развития лесопромышленного комплекса / Е.В. Мишенин, И.Е. Яровая, Г.А. Мишенина // Наук.–теор.економ. журнал «Продуктивні сили України» – К.: РВПС України НАН України, 2009. – С.116–121. *Особистий внесок: досліджено та визначено необхідність оцінки екологічних витрат лісокористування як необхідного елемента формування системи екологічного менеджменту у лісовому господарстві.*
7. Ярова І.Є. Організаційно-економічні засади екологізації управління лісовим господарством / І.Є. Ярова // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 3 (Т.1). – С.227–238.
8. Ярова І.Є. Управління знаннями в лісоресурсному комплексі: еколого-економічні аспекти / І.Є. Ярова // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. Зб. наук. праць. – К.: СЕУ; Рівне: НУВГП, 2010. – Вип. 16, № 3. – С.538 – 548.
9. Ярова І.Є. Розвиток економічних інструментів екологічного менеджменту у лісовому комплексі / І.Є. Ярова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». – 2010. – Вип. 9/2 (44). – С.165–171.
10. Ярова І.Є. Розвиток еколого-економічних механізмів в системі сталого управління лісогосподарськими підприємствами / І.Є. Ярова // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 4. – С.217–227.

Матеріали наукових конференцій

11. Мишенина И.Е. Социально-экологическая бизнес-этика как фактор обеспечения качества управления / И.Е. Мишенина // Екологічний менеджмент у загальній системі управління: зб. тез доповідей Шостої щорічної всеукр. наук. конф. (м. Суми, 19–20 квітня 2006 р.). – Суми: Вид-во СумДУ, 2006. – С.95–97.

12. Мишенина И.Е. Корпоративная социальная ответственность как фактор успешного экологического управления предприятием / И. Е. Мишенина // Екологічний менеджмент у загальній системі управління: зб. тез доповідей Сьомої щорічної всеукр. наук. конф. – Суми: Вид-во СумДУ, 2007. – С.60–63.

13. Яровая И.Е. Кадровый и мотивационный аспект эффективного функционирования системы экоменеджмента / И.Е. Яровая // Технологии XXI века: сб. тезисов по материалам 14-й Междунар. науч. – метод. конф./ СНАУ. – Алушта, 2007. – С.83 – 85.

14. Яровая И.Е. Формирование системы экологического менеджмента в лесном хозяйстве / И.Е. Яровая // Проблеми модернізації лісоресурсної сфери в контексті просторового розвитку: матеріали наук.-практ. конф., (м. Київ, 20 квітня 2007 р.). – К.: РВПС України НАН України. – Київ, 2007. – С.225–229.

15. Ярова І.Є. Активізація ролі екологічного фактору в процесі продуктивної праці в сфері природокористування / І. Є. Ярова // Розвиток України в ХХІ столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми: зб. тез доповідей Міжнар. інтернет-конф. – Тернопіль, 2008. – С.62 – 63.

16. Яровая И.Е. Проблемы экологизации управления в природопользовательских отраслях / И. Е. Яровая // Стан і перспективи соціально-економічного розвитку суспільства ХХІ століття: зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, магістрантів, аспірантів, молодих учених, (м.Харків, 17– 18 квітня 2008р.). – Харків: КНТЕУ, ХТЕІ КНТЕУ, 2008. –Ч.2. – С.50.

17. Яровая И.Е. Система экологического управления и менеджмента в лесопользовании: возможные механизмы реализации / И. Е. Яровая // Екологічний менеджмент у загальній системі управління: зб. тез доповідей Восьмої щорічної всеукр. наук. конф. – Суми: Вид-во СумДУ, 2008. – С.168 – 171.

18. Яровая И.Е. Экономико-правовые ориентиры формирования экологической направленности лесопользования / И.Е. Яровая // Правова держава: сьогодення і перспективи: зб. матер. Міжнар. наук.–практ. конф. студентів та молодих учених (м.Суми, 29 березня 2008 р.). – Суми: Вид-во «Слобожанщина», 2008. – С.243 – 245.

19. Яровая И.Е. Экологический менеджмент как фактор устойчивого развития лесного комплекса / И.Е. Яровая // Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях: зб. матеріалів наук.-практ. конф., НДІ сталого розвитку та природокористування (м.Бахчисарай, 16–17 квітня 2009 р.). – Сімферополь: СОНАТ: НДІ СРП, 2009. – С.187–188.

20. Яровая И.Е. Экологический менеджмент устойчивого лесопользования: сущностно-содержательная основа / И.Е. Яровая // Управління земельними ресурсами в умовах відкритої економіки: матеріали «Круглого столу – 2009». – Львів: ПП «Арал», 2009. – С.167–170.

21. Яровая И.Е. Экологический менеджмент в лесном хозяйстве: принципы и механизмы реализации / И.Е. Яровая // Екологічний менеджмент у загальній системі

управління: матеріали Десятої щорічної всеукр. наук. конф., (м.Суми, 20–21 квітня 2010 р.). – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – С.181–184.

22. Ярова І.Є. Сутнісно-змістовна основа розвитку екологічного менеджменту: управлінські підходи / І.Є. Ярова // Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях: зб. матеріалів наук.-практ. конф., НДІ сталого розвитку та природокористування (м.Бахчисарай, 23–24 вересня 2010 р.). – Сімферополь: ПП «Підприємство Фенікс», 2010. – С.486–489.

23. Ярова І.Є. Інформаційне забезпечення та діагностика системи управління лісогосподарюванням на еколого-економічних засадах / І.Є. Ярова // Технології ХХІ века: сб. тезисов по материалам 16-й Межд. науч.-метод. конф. (м.Алушта, 6–11 вересня, 2010р.) / СНАУ. – Алушта, 2010. – С.17–18.

24. Ярова І.Є. Ринкові механізми забезпечення еколого-орієнтованого використання лісоземельних угідь / І.Є. Ярова // Проблеми формування та оцінки ефективності функціонування сучасних землегосподарських систем: матер. Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 28 жовтня 2010р.). – К.: РВПС України НАН України. – Київ, 2010. – С.301–303.

25. Ярова І.Є. Екологічні та соціальні орієнтири розвитку маркетингу у лісовому господарстві / І.Є. Ярова // Маркетинг інновацій та інновації в маркетингу: зб. тез доповідей 3-ї наук.-практ. конф. (м.Суми, 29 вересня – 1 жовтня 2010 р.). – Суми, 2010. – С.235 – 237.

АНОТАЦІЯ

Ярова І.Є. Організаційно-економічні засади розвитку екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. – Сумський державний університет, Суми, 2011.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-практичного завдання, що полягає в удосконаленні організаційно-економічних засад екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням відповідно до основних напрямів екологізації лісового господарства та принципів сталого екологічно збалансованого відтворення та використання лісових ресурсів. Здійснено еколого-економічну оцінку деструктивності відтворення та використання лісових ресурсів у контексті необхідності розвитку екологоорієнтованого управління, сформовано функціонально-цільову структуру комплексного механізму еколого-економічного управління лісогосподарюванням, визначені методичні положення щодо впровадження та функціонування системи екологічного менеджменту лісогосподарських підприємств, а також здійснено оцінку його мотивування. У роботі охарактеризовані напрями розвитку екологічного маркетингу та аудиту у лісогосподарюванні, сформовані принципи створення системи управління еколого-економічними знаннями у лісовому господарстві, викладені організаційні основи розвитку соціально-екологічної відповідальності лісогосподарських підприємств, а також розкриті особливості аналізу та оцінки ефективності екологічно орієнтованого управління.

Ключові слова: лісогосподарювання, екологізація лісового господарства, екологічно орієнтоване управління лісогосподарюванням, екосистемний та екологічний менеджмент, мотивація, механізм, управління еколого-економічними знаннями, соціально-екологічна відповідальність.

АННОТАЦИЯ

Яровая И.Е. Организационно-экономические основы развития экологически ориентированного управления лесохозяйствованием. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.06 – экономика природопользования и охраны окружающей среды. – Сумский государственный университет, Сумы, 2011.

В диссертации представлено теоретическое обобщение и предложено новое решение научно-практической задачи, которая заключается в совершенствовании организационно-экономических основ экологически ориентированного управления лесохозяйствованием согласно основным направлениям экологизации лесного хозяйства и принципов устойчивого экологически сбалансированного воспроизводства и использования лесных ресурсов.

Переход от природопользования к природохозяйствованию в качестве новой социально-экономической парадигмы, позволило сформировать сущностно-содержательную основу понятия лесохозяйствования. Исследованием установлено, что особенности проявления и учета природных и техногенных факторов в лесохозяйственном и лесопромышленном производствах, целевая ориентация на применение экосистемного подхода к управлению лесным хозяйством с учетом общих положений ДСТУ ISO 14000 определили целесообразность выделения в системе эколого-экономического управления лесохозяйствованием таких его видовых организационных форм, как экосистемный и непосредственно экологический менеджмент.

Обосновано, что практическая реализация постепенного внедрения элементов системы экологического менеджмента лесохозяйственных предприятий необходима, особенно на начальном этапе ее формирования, создание на уровне Сумского областного управления лесного и охотничьего хозяйства центра (подразделения) эколого-экономического управления лесохозяйствованием.

На основе применения экспертного оценочно-ситуационного подхода и привлечения к анкетированию руководителей и специалистов лесохозяйственных предприятий Сумской, Львовской и Волынской областей была определена значимость мотивационных факторов по внедрению элементов экологического менеджмента в лесохозяйственную деятельность предприятий и их соответствие оптимальному условию мотивационной комбинации. На основе ранжирования районов Сумской области путем интегральной оценки лесоресурсного потенциала и экодеструктивности сельскохозяйственных угодий определены стратегические направления развития экологически ориентированного лесохозяйственного менеджмента с позиции целевой ориентации и первоочередности внедрения. Обосновано, что экологически ориентированный маркетинг в лесном хозяйстве целесообразно рассматривать в таких видовых организационных формах, как экосистемный (в пределах лесохозяйственного производства и лесозаготовок) и непосредственно экологический маркетинг (в пределах лесоперерабатывающего производства). В диссертационном исследовании разработаны научно-методические подходы к установлению цен на лесохозяйственную продукцию, которая имеет экосистемный характер.

Согласно существующим теоретико-методологическим положениям по управлению знаниями сформирована сущностно-содержательная основа этой

специфической организационно-управленческой системы в лесном хозяйстве, которая определена как необходимая составляющая экологически ориентированного управления лесохозяйствованием. Сформированные стратегии системы управления эколого-экономическими знаниями в лесохозяйствование с учетом отраслевой специфики направлены на формирование интеллектуального капитала лесохозяйственного предприятия.

Научно обоснованы сущность и системное видение социально-экологической ответственности лесохозяйственных предприятий. Обосновано, что в современных условиях лесохозяйствования для реализации механизма социально-экологической ответственности в управлении лесохозяйственными предприятиями необходимо применять такие эколого-экономические технологии: добровольную лесную сертификацию; добровольную социальную отчетность и систему экорейтингов; механизмы взаимодействия с общественностью и некоммерческими организациями; развитие лесохозяйственного социального маркетинга и предпринимательства.

Внедрение и функционирование механизмов эколого-экономического управления лесохозяйствованием в рамках регионального лесохозяйственного комплекса обеспечивает система управленческого анализа, которая основывается на комплексной оценке производственных, организационно-экономических, а также экологических и социальных эффектов.

Ключевые слова: лесохозяйствование, экологизация лесного хозяйства, экологически ориентированное управление лесохозяйствованием, экосистемный и экологический менеджмент, мотивация, механизм, управление эколого-экономическими знаниями, социально-экологическая ответственность.

ANNOTATION

Yarova I.E. Organizational and economic foundations of environmentally oriented forestry management. – Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a specialty 08.00.06. – Economics of the nature using and Environmental protection. – Sumy State University, Sumy, 2011.

A new approach to the theoretical generalization and resolution of scientific and practical task with the purpose of improvement of organizational and economic principles of environmentally oriented forestry management in compliance with the main directions of forestry ecologization and principles of sustainable eco-balanced reproduction and use of forest resources has been considered. The ecological and economic assessment of disruptiveness of reproduction and exploitation of forest resources in the context of need of the environmentally oriented management development has been argued. A functional and purpose structure of a complex mechanism of ecological-economic management of forestry has been formed. Methodical provisions for implementation and operation of environmental management of forest enterprises, and the estimation of motivation of their activity have been determined. The main trends of environmental auditing and marketing development in forestry have been characterized. Principles of management of ecological and economic knowledge in forestry, organizational foundations of the development of social and environmental responsibility of forestry enterprises, analysis and evaluation of environmentally oriented management have been determined.

Key words: forestry, forestry ecologization, environmentally oriented forestry management, ecosystem and environmental management, motivation, mechanism, management of ecological-economic knowledge, social and environmental responsibility.